
İktisatta Yöntem

veya

İktisatçılar Nasıl Açıklıyor

İktisatta Yöntem

veya

İktisatçılar Nasıl Açıklıyor

MARK BLAUG

Emeritus Profesör / Londra Üniversitesi

Danışman Profesör / Buckingham Üniversitesi

Konuk Profesör / Exeter Üniversitesi

Çeviren: Levent Konyar

Genel Yayın Nu.: 31

Sertifika Nu.: 12131

ISBN: 978-605-4160-40-2

1. Basım, Kasım 2009

**İKTİSATTA YÖNTEM
VEYA İKTİSATÇILAR NASIL AÇIKLIYOR**

© Copyright 2009, EFLATUN YAYINEVİ

Bu kitabın bütün hakları Eflatun Yayınevi'ne aittir. Yayınevinin izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Sayfa Tasarımı

Meryem Kocabay

Kapağı Düzenleyen

Meryem Kocabay

Baskı ve Cilt

Reproton Ltd. Şti.

CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS

Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo

Cambridge University Press

The Edinburgh Building, Cambridge CB2 2RU, UK

Cambridge University Press, New York tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde yayımlanmıştır.

© Mark Blaug 1980 ve 1992

Tüm hakları saklıdır. Yasal istisnalar ve ilgili genel lisans anlaşmalarına tabi olarak Cambridge University Press'in yasal izni olmaksızın eserin herhangi bir kısmı çoğaltılamaz.

Birinci baskı: 1980

Tekrar basım: 1981

İkinci baskı: 1992

Tekrar basım: 1993, 1994, 1997

EFLATUN YAYINEVİ

Gazi Mustafa Kemal Bulvarı

118/4 Maltepe/ANKARA

Tel: (0 312) 232 00 36-232 00 86

www.eflatunyayinevi.com

Ođlum, Tristan'a

Konuyu bugün seçerken [ekonominin yöntem ve kapsamı]; kendimi iki suçlamaya maruz kalmış olmaktan korkuyorum: bıktırıcılık ve haddini bilmezlik. Metodoloji üzerine yapılan spekülasyonların yavanlık ve karışıklıkları ünlüdür. Birbirini yiyip bitiren kavgalar için en büyük fırsatı tanır; fraksiyonların ileri sürdüğü iddialar uzlaşmayla sonuçlanmaz ve eğer bir zafer kazanmak mümkün olsa bile, bilimin kendine bir yarar sağlamadığı düşünülür. Metodolojik sonuçların kısırlığının genelde onlara ulaşma sürecinin getirdiği yorgunluğa uyan tamamlayıcı bir niteliğe sahiptir.

Can sıkıcı bir kişi olarak gösterilen metodolojist alçakgönüllülük örtüsünün arkasına sığınmaz. Tam tersine, iddiasını herkese tavsiye etmeye ve başkalarının çalışmalarına değerli olup olmamasına bakmaksızın, en azından yapıcı nitelikteki çabalarına eleştirmeye hazır olarak öne çıkar; kendisini geçmişin en son yorumcusu ve gelecekteki girişimlerin diktatörü olarak ortaya koyar.

Roy F. Harrod, *Economic Journal*, 1938

İÇİNDEKİLER

Önsöz	xi
Birinci Baskıya Önsöz	xxv

Kısım I: Bilim felsefesi hakkında her zaman bilmek isteyip de sormaya korktuğunuz şeyler

1	Genel görüşten Popper'in görüşlerine Genel görüş • Hipotetik-tümdengelim modeli • Simetri tezi • Kurallara karşı gerçek pratik • Popper'in yanlışlama metodolojisi • Mantıksal bir yanlış • Tümevarım sorunu • Bağımsızlık kazandıran manevralar • İstatistik çıkarsama • Onaylama dereceleri • Esas sonuç	3
2	Popper'den yeni heterodoksiye doğru Kuhn paradigmatları • Yönteme karşı tarih • Bilimsel araştırma programları • Feyerabend anarşizmi • İlk ilkelere geri dönüş • Metodolojik teklik (monizm) vakası	31

Kısım II: İktisat metodolojisi tarihi

3	Doğruların sağlanmasını amaçlayanlar – Daha çok bir on dokuzuncu yüzyıl öyküsü Ekonomi metodolojisinin tarih öncesi • Mill'in makalesi • Eğilim yasaları • Mill'in Logic'i (Mantık) • Pratikte Mill'in ekonomisi •	57
---	---	----

- Cairne'nin mantıksal yöntemi • John Neville Keynes toparlıyor • Robbins'in makalesi • Modern Avusturyalılar
- 4 Yanlışlamacılar, bütünüyle bir yirminci yüzyıl öyküsü 93
Aşırı ampirizm? • Apaçıklık bir kez daha • Operasyonalizm • Varsayımların uygunsuzluğu tezi • F-bükümü • Darwinci hayatta kalma mekanizması • Sofistike yanlışlamacılık karşısında naif yanlışlamacılık • Esasçılığa geri dönüş • Kurumsalcılık ve örnek model hazırlama • Günümüz anaakımı
- 5 Pozitif ve normatif ekonomi arasındaki fark 125
Hume giyotini • Değer yargılarına karşı metodolojik yargılar • Değerden-bağımsız sosyal bilimler • *Wertfreiheit*'a saldırıya bir örnek • *Wertfreiheit*'in olanaksızlığına aranan çözümler • Kısa tarihsel bir taslak • Paretocu pozitif refah ekonomisi • Görünmez el teoremi • Paretocu refah ekonomisi diktatörlüğü • Bir teknokrat olarak ekonomist • Ampirik kanıtların değerlendirilmesinde yandaşlık

Kısım III: Neoklasik araştırma programının metodolojik bir değerlendirmesi

- 6 Tüketici davranış kuramı 153
Giriş • Talep yasası bir yasa mıdır? • Kayıtsızlıktan esinlenmiş tercihe • Talep üzerine ampirik çalışma • Giffen mallarının önemi • Lancaster'in karakteristikler kuramı
- 7 Firma kuramı 168
Klasik savunma • Durumsal determinizm • Oligopole rağmen rekabetçi sorunlar
- 8 Genel denge kuramı 180
Genel denge kuramının sınanması • Kuram mı; çerçeve mi? • Pratiğe uygunluk
- 9 Marjinal üretkenlik kuramı 190
Üretim fonksiyonları • Hicks'in göreceli paylar kuramı • Marjinal üretkenlik kuramının sınanması
- 10 Çevirme, yeniden çevirme ve hemen hepsi 198
Sermaye ölçümü • Sermaye talep fonksiyonunun varlığı • Yeniden çevirmenin ampirik önemi

11	Heckser-Ohlin uluslararası ticaret kuramı	206
	Heckser-Ohlin kuramı • Samuelson'un faktör-fiyat eşitlenmesi teoremi • Leontief paradoksu • Ohlin-Samuelson araştırma programı • Diğer sınamalar • Heckser-Ohlin-Vanek kuramı (teoremi)	
12	Keynesçilere karşı parasalcılar	214
	Yararsız bir tartışma mı? • Friedman'ın birbirini izleyen parasalcılık versiyonları • Friedman kuramı • Parasalcılığın III. aşaması • Keynes'in mesajını düzeltmek • Parasalcılığın yükseliş ve düşüşü • Yeni klasik makroekonomi • Lakatosçu gözlüklerden görülen makroekonomi	
13	İnsan sermayesi kuramı	230
	Sert çekirdek karşısında koruyucu kuşak • Metodolojik bireycilik • Programın amacı • Tarama hipotezi • Son değerlendirme • Sonradan akla gelen düşünceler	
14	Yeni aile ekonomisi	245
	Hanehalkı üretim fonksiyonları • Geçicilik • Bazı sonuçlar • Doğrulamacılık tekrar • Geçmişe bakış	
15	Rasyonalite postulatı	255
	Rasyonalitenin anlamı • Kutsal rasyonalite • Rasyonalitenin eleştirisi	
	Kısım IV: Ekonomi hakkında şimdi neler öğrendik?	
16	Sonuçlar	263
	Modern ekonominin bunalımı • Kuramsız ölçme • Bir kez daha yanlışlamacılık • Uygulamalı ekonometri • İlerisi için en iyi yol	
	Sözlük	277
	Okumak için öneriler	281
	Kaynakça	283
	Ad dizini	311
	Konu dizini	317

ÖNSÖZ*

Bu kitabın birinci baskısı 1980’de yayımlanmıştır. O zamandan beri yedi büyük ders kitabı, üç okuma kitabı, bir açıklamalı kaynakça kitabı ve doğal olarak hepsi de ekonomi metodolojisine odaklanan yüzlerce makale gördük — oldukça küçük bir ekonomi dalında sadece on yıl süren bir entelektüel faaliyet için çok da kötü sayılmaz.¹

* Çeviride “iktisat” ve “ekonomi” sözcükleri birlikte kullanıldı. Yine “metodoloji” ve “yöntem” sözcükleri de birlikte kullanıldı. İngilizce sözcükleri kimi yerlerde bu şekilde kullanmanın çeviriyi de okuyucuyu da dar alana sıkıştırmaktan kurtardığını düşünmekteyiz.

- 1 Kronolojik (tarihsel) sıraya göre ve tümüyle kitaplara bağlı kalarak: H. Katouzian, *Ideology and Method in Economics* (1980); W. J. Samuels (ed.), *The Methodology of Economics, Critical Papers from the Journal of Economic Issues* (1980); J. Pitt (ed.), *Philosophy in Economics* (1981); B. J. Caldwell, *Beyond Positivism. Economic Methodology in the Twentieth Century* (1982); W. Stegmüller, W. Baher, and W. Spohn (eds.), *Philosophy of Economics* (1982); L. A. Boiand, *The Foundations of Economic Method* (1982); A. S. Eichner (ed.), *Why Economics Is Not Yet A Science* (1983); A. W. Coats (ed.), *Methodological Controversy in Economics: Historical Essays in Honor of T. W. Hutchison* (1983); W. L. Marr and B. Raj (eds.), *How Economists Explain. A Reader in Methodology* (1983); R. B. McKenzie, *The Limits of Economic Science* (1983); B. J. Caldwell (ed.), *Appraisal and Criticism in Economics: A Book of Readings* (1984); D. M. Hausman (ed.), *The Philosophy of Economics: An Anthology* (1984); P. Willes and G. Routh (eds.), *Economics in Disarray* (1984); J. J. Klant, *The Rules of the Game: The Logical Structure of Economic Theories* (1984); E. R. Weintraub, *General Equilibrium Analysis* (1985); A. Mingat, P. Salmon, and A. Wolfelsperger, *Methodologie économique* (1985); D. McCloskey, *The Rhetoric of Economics* (1985); S. C. Dow, *Macroeconomic Thought. A Methodological Approach* (1985); T. Lawson and H. Pesarian (eds.), *Keynes’ Economics: Methodological Issues* (1985); L. A. Boiand, *Methodology for a New Microeconomics* (1986);

İktisat metodolojisindeki bu patlama bu alandaki yeni gelişmeleri dikkate almak için ikinci baskının yapılmasını zorunlu kılacaktı. Bundan başka benim esas mesajım bazen yanlış anlaşılırmaktaydı kuşkusuz bir nedeni kötü ifade edilmiş olmasıydı ve bu beni iddiamı yeniden yazmaya yöneltti. Ek olarak, kitabın ikinci yarısındaki vaka çalışmaları çok zayıftı ve diğerleri de güncellenmeye gerek duyuyordu. En son olarak, makroekonomideki, genel denge kuramı ve dış ticaret kuramındaki yeni gelişmeler beni yeni baskıyı hazırlamak için cesaretlendirdi.

İlk önce, Keynes sonrası ekonomi, deneysel ekonomi, oyun kuramı ve ekonometrideki bunalım, Bayeşçi ve klasik çıkarsama kuramları arasındaki çatışmayı çözümleyen yeni bölümler eklemek suretiyle özgün kitabın hacmini ikiye katlama düşüncesine kapılmışım. Ancak son tahlilde, entelektüel tembellik ve meleklerin bile girmeye korktuğu konuları ele almaktan uzak durmak birinciden ancak çok az daha uzun ve farklı ikinci baskıyı ortaya çıkardı. Genel denge kuramı, Heckscher-Ohlin dış ticaret kuramı, parasalcılık ve yeni klasik makroekonomi üzerine tartışmalarımı genişlettim ve ana akım ekonomilerinin “katı çekirdeği” gibi rasyonalite postulatları üzerine yeni bir bölüm ekledim. Esasta, ne var ki, yeni baskı eski kitapla temelde aynı oldu. Eklemeyi aklıma koyduğum bölümler bir başka kitaba kaldı.

Şimdi kitabın ana mesajını iktisat metodolojisini benim kendi anlatımıyla Bruce Caldwell’in *Beyond Positivism* (Pozitivizmin Ötesinde) kitabı arasında bir karşılaştırma tarzı olarak yeniden ifade edebilirim.² Bizim iki kitabımız da iktisat metodolojisi üzerinde çarpıcı biçimde birbirleriyle anlaşmıştır: *metodoloji* sadece “araştırma yöntemleri” olarak kulağa hoş gelen bir isim olarak kalmaz ancak gerçek dünya hakkındaki kuramsal kavramlarla onaylanmış sonuçlar arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Özellikle yöntem, ekonomistlerin kuramlarını ve bir kuramı diğerine tercih etmelerinin nedenlerini doğrulama yollarını inceledikleri ekonomi dalıdır. İktisat hem tanımlayıcı bir disiplindir – “ekonomistlerin çoğunun yaptığı *budur*” – ve

P. J. O’Sullivan, *Economic Methodology and Freedom to Choose* (1987); J. Pheby, *Methodology and Economics: A Critical Introduction* (1988); N. de Marchi (ed.), *The Popperian Legacy In Economics* (1988); L. A. Boiand, *The Methodology of Economic Model Building: Methodology After Samuelson* (1989); S. Roy, *Philosophy of Economics* (1989); D. A. Redman (ed.), *Economic Methodology, A Bibliography* (1989); L. C. Glass and W. Johnson, *Economics. Progression, Stagnation or Degeneration?* (1989); D. A. Redman, *Economics and the Philosophy of Science* (1991); S. Gordon, *The History and Philosophy of Social Science* (1991)

2 İzleyen sayfalar ağırlıklı olarak benim Wiles ve Rooth’daki “Yorumumdan” (1984, ss. 30-6) alınmıştır.

buyurucu bir disiplindir – “ekonomistlerin ekonomiyi ilerletmek için yapması *gereken* budur.” En son olarak, metodoloji kuram kurmak ya da bu kuramların geçerliliğini göstermek amacıyla mekanik bir algoritma sağlamaz ve böyle olunca da onu bir bilimden daha çok bir sanat gibi görmek daha doğru olur. Aynı zamanda ekonomi kuramlarının er ya da geç doğrulukları hakkında en son kararın ampirik kanıtlar karşısında verileceğini kabul ediyoruz ancak o ampirik sınama o kadar zor ve muğlaktır ki, kesin olarak defalarca çürütülen çok sayıda ekonomi kuramı örneği bulmak mümkün değildir (ancak, yine de, ileride göreceğimiz gibi tam bu fenomeni karşılayan çarpıcı örnekler vardır). Kullanılan her kuramsal kavram için ampirik karşılık aramak boşunadır; hatta bu her durumda olanaksız sayılacak bir hedeftir ancak özel bir kuramda gömülü temel kavramların ağını dikkate alarak ve bazı gerçek-dünya fenomeni sonuçlarını çıkartarak dolaylı sınama yapabiliriz. Ne var ki, bu öngörülerin her şey olduğu ve varsayımların “gerçekçi olup olmamasının pek bir şey fark etmeyeceği anlamına gelmez. İktisadi kuramlar iktisadi olaylar hakkında doğru öngörüler yapan araç olmakla kalmaz ancak onlar ekonomik sistem içinde işleyen nedensel kuvvetler hakkındaki hakiki girişimlerdir.

Ancak aramızdaki anlaşmanın bittiği yer burasıdır. Ben tartışmaya *yanlışlamacılıktan* yana katılıyorum ve yanlışlamacılığı kuram ve hipotezleri ancak yalnızca öngörülerinin en azından ilkesel olarak yanlışlanması durumunda; yani, belirli eylem/durum/olayların gerçekleşmesini yasaklaması halinde bilimsel kabul eden metodolojik bir duruş olarak tanımlıyorum. Benim bu görüşü tutmamın nedeni kısmen epistemolojiktir – bir kuramın yanlış olmayıp doğru olduğunu öğrenmemizin tek mümkün yolu bu kuramın sonucunda gerçekleşecek eylem/durum/olaylar hakkındaki öngörülere kendimizi inandırmamızdır – ve kısmen tarihseldir – bilimsel bilgi var olan kuramların çürütülmesiyle ve çürütülmeye direnen yeni kuramların kurulmasıyla ilerlemiştir. Ek olarak, modern ekonomistlerin gerçekte yanlışlama metodolojisine bağlandıklarını iddia ediyorum: bazı görüş farklılıklarına rağmen, özellikle de temel varsayımların doğrudan sınanması hakkındaki görüş farklılıklarına rağmen ana akım ekonomistleri bir ekonomik kuram eğer ekonomik olaylar hakkında kesin öngörülerde bulunmazsa onu ciddiye almazlar ve sonuçta ekonomi kuramlarını onların doğru öngörüler yapmakta başarılı olup olmamalarına göre yargırlarlar. Bunun yanında, ekonomistlerin verdikleri dersleri kendilerinin uygulamada başarılı olmadıklarını da iddia ediyorum: onların yürürlükteki bilim felsefeleri tam olarak “zararsız yanlışlamacılık” olarak karakterize edilebilir. Başka bir deyişle, ekonomistleri söylediklerinden çok farklı şeyler yaptıkları için eleştiriyorum.

Öte yandan, Caldwell yanlışlamacılığın tavsiye edilebilir bir metodoloji olduğundan kuşkuludur. Yapılarının o kadar çok istekleri vardır ki katı biçimde uygulanması durumunda ekonominin ancak çok küçük bir bölümü hayatta kalabilirdi. Ek olarak, ekonomistlerin yanlışlamacılığı zararsız bir biçimde kullandıklarına dair çok az işaret bulabilmişti. Onun yerine, “metodolojik çoğulculuk” ya da “bırakın yüzlerce çiçek açsın” anlayışını savunmaktaydı. Değişik ekonomi okullarının kendi içinde; yani, kendilerinin onayladığı ölçütlere göre eleştirileceğini anlatmak istiyordu. Ancak eğer tüm metodolojik standartlar aynı derecede geçerliyse hangi tür kuramlaşmanın dışarıda bırakılacağını görmek zordur. “Metodolojik çoğulculuğun” aşırı hoşgörülü duruşundan bakarak, sonuçta hepsinin de yanlış olduklarını gösterme olasılığı bulunuyorsa kuramların niye tutarlı olmaları ya da gerçek dünya hakkında kesin bir şey iddia etmek gerektiği anlaşılmamaktadır.

Caldwell açıkça yanlışlama metodolojisine sıcak bakmaktadır ancak yanlışlamacılık hakkındaki olumsuz sonuçlarından birçoğunu *onaylamacılıkla* yanlışlamacılık metodolojisi arasındaki çok ince ayırmadan çıkarmaktadır. Modern ekonomistlerin çoğunun “sınanabilir olduğuna; bir kuramı yararlı bir sınama aracının o kuramın öngörülerini gerçeklikle karşılaştırmak olduğuna; bir kuramın sahip olacağı en önemli karakteristiğinin onun yeterli öngörü gücünün olduğuna ve kuramların kendi aralarında göreceli olarak sıralandırılmalarının onların onaylanma ya da doğrulanma gücüne göre belirlendiğine” inandığını belirtmektedir (Caldwell, 1982, s. 124). Bu dört ilkenin yanlışlamacılıktan daha çok onaylamacılık metodolojisini tanımladığını iddia etmektedir. Yanlışlamacılık daha zor bir öğretilerdir. En basit biçimi, Caldwell’in kendi sözleriyle şöyle anlatılabilir: “Bilim insanları hipotezleri yalnızca ampirik olarak sınamakla kalmamalı; cesur öngörülerde bulunan hipotezler kurmalı ve bu hipotezlerini de sınyarak çürütmeye çalışmalıdırlar. Aynı derecede önemli olan şey, bilim insanlarının yalnızca onaylanan hipotezleri kabul etmeleri ve onaylanmayanları ret etmeyi geçici olarak yapmaları gerektiğidir. Sınamanın farkı o zaman görülecektir” (1982, s. 125).

Yanlışlamayı iktisatta uygulamanın zor olduğunu açıklamak için haklı nedenler vardır: bir hipotez başka şeylerin sabit tutulmasına bağlıdır ve o başka şeylerin sayısı çok fazladır ve her zaman iyi tanımlanmamıştır. Ekonomide kanıtlanmış evrensel yasalar yoktur ve genel denen yasalar aslında istatistik yasa ya da evrensel sabitlere sahip olmayan eğilimler olduğu anlaşılmaktadır. Bir kuramı sınamak için o kuramın bir modelini kurmalıyız ve ne yazık ki, bir kuramın birden çok modeli olabilir. Son olarak, ampi-

rik sınama yapmak amacıyla kullanılan veriler sınaması yapılan kuramın kavramlarına yalnızca kaba biçimde karşılık gelmektedir (Caldwell, 1982, ss. 238-42). Halbuki, aynı etkenler tam olarak fizik, kimya ve biyolojide gerçi daha az bir derecede etkili olmaktadır. Aslında sözde Duhem-Quine tezi mantıksal olarak bir kuramı kesin olarak çürütmenin mümkün olmadığını belirtmektedir çünkü bir kuramı sınarken başlangıç koşullarıyla o kuramı birleştiren öğelerini bir araya getirilir ve böylece çürütmenin suçu uygun olmayan başlangıç koşullarına yüklenebilir. Bu ikilemden çıkış yolu Popper'in kuramları ampirik çürütmelere karşı korumak amacıyla benimsenen “bağışıklık kazandıran oyunlar” adını verdiği yasaklamalar getirmektir. Bu yasaklamalar yanlışlama metodolojisinin önemli özellikleridir. Caldwell'le birlikte metodolojik konular hakkında yorum yapan birçok kişi de bu konuyu görmezden gelmektedir.

Ekonomide (ya da başka hiçbir bilim dalında bile) tartışmasız yorumlanabilecek hiç sınav olmadığı konusunda anlaşalım. Ancak bu sonuçları onaylamayan sınavların ekonomide her zaman göz ardı edileceğini ya da ileride daha başka olumsuzlamayla karşılaşılacağından emin olacak şekilde düzeltmeler yapılmasına yol açacağını söyleyen Caldwell'i tekrarlamak değildir. Ekonomi tarihi ve özellikle de modern ekonomi kesin olmasa da, tekrarlanan ampirik çürütmeler nedeniyle ret edilmiş kuram ve hipotezlerle doludur. Frank Hahn bir keresinde şöyle söylemişti: Ekonomide tüm aklı başında ekonomistler kanıtlar karşısında kesin olarak yanlışlandığının kabul edildiği bir önerme düşünülemez” (1987, s. 110). Ancak gerçekte bu çok kolaydır. Doğal olarak, her şey “aklı başında ekonomistler” arasına kimleri kattığımızı ve “kesin olarak yanlışlanmakla” ne anlatmak istediğimize bağlıdır. Ancak bununla ilgili bir dizi örnek verebiliriz. Enflasyonla işsizlik arasında istikrarlı bir değiş tokuş ilişkisi olarak yorumlanan Phillips eğrisi 1970'lerde toptan ret edildi. Enflasyonun sadece para arzı kontrol edilerek hatta iki üç yılda sıfıra kadar indirilerek kontrol edilebileceğini savunan anlayışı boşa çıkaran istikrarlı para hızı kavramı 1980'lerde reddedildi. Yine rasyonel beklentilerin gerçek üretim ya da istihdamı değiştirmeyi olanaksız hale getirdiğini söyleyen önerme 1980'lerde reddedildi. Bowley'in ekonominin bütünündeki sermaye-üretim oranının sabitliğine dair herkesin “yasası” gibi aynı şekilde ulusal gelirden sermaye ve emeğe giden göreceli payların da sabit olduğunu açıklayan Bowley “yasası” da 1960'larda reddedildi. O andaki tüketimi sadece o anda kazanılan gelirin bir fonksiyonu haline getiren Keynesçi tüketim fonksiyonu 1950'lerde reddedildi. Hazine'nin (ve Merkez Bankası, ç.n.) bunalım dönemlerinde kamu harcamalarının ağır borçlanmalarla yapılmasını öngören bakışı 1930'larda

reddedildi. Yine gerçek ücretlerin iş döngülerinin karşı yönünde dalgalandığını belirten önerme 1930'larda ret edildi. Bu örnekler sonsuz sayıda çoğaltılabilir. İktisat kuramlarının eski kahraman askerler gibi asla ölmediği, yalnızca belleklerde silikleştiği sadece sürekli tekrarlanan bir efsanedir.

Böylelikle, Caldwell yakın zamanlarda yanlışmacılık konusunda ısrarlı eleştirilerinde kullandığı tezlerinden en az birisinin “yanlış olmasa da ... ciddi anlamda eksik” olduğunu kabul etmiştir.

Benim yanlışım yanlışmacılığın iktisat için bir metodoloji olarak uygun olmadığını *çünkü* iktisat kuramlarının kesin olarak yanlışlanmasının mümkün olmadığını iddia etmekte. İddiayı desteklemek için iktisat kuramlarında kusursuz testler elde etmenin önündeki engelleri belirttim ... (Ancak) her bilim dalı açık ve kesin çürütmeler elde ederken zorluklarla karşılaşmaktadır ... Bu nedenle, kesin çürütmelerin nadiren gerçekleşeceğini basitçe göstermek ... yanlışmacılığa karşı geçerli bir tez değildir. Bu sorun her zaman vardır (1991, s. 7).

Sorunun çaresi oldukça basittir: daha çok çalışacaksınız! Doğal olarak, daha çok çalışmak için verilen tavsiyelerin uygulama olanağı bulunması gerekir; yani, yanlışmacılık gibi buyrukçu bir metodoloji tanımlayıcı olarak elverişli olmalı ya da en azından tanımlayıcı olarak kullanışsız olmamalıdır. Tezin bu aşamasında, Caldwell yanlışmacılığın iktisatta hiçbir zaman önemli derecede uygulanmadığına olan önceki inancına tekrar dönmektedir: “ne Hutchison ne de Blaug yanlışlamacı pratiğin paradigmatik evrelerini saptayabilmişlerdir. Hutchison’un verdiği örnekler (Mathuşçu nüfus kuramı ile Keynesçi ve parasalcı makroekonominin kuramın niteliksiz bazı versiyonlarının çürütülmesi) bir kuramın öngörülerinin, aradan uzun zaman geçse de genelde değerini yitirmediği anlar içermektedir” (1991, s. 9). Aşağıdaki Bölüm 12’yi okuyan her “aklı başında ekonomist” savaş sonrası makroekonomi tarihinin tümünün yanlışlamacı pratiğin paradigmatik evreleriyle dolu olduğuna ikna olacaktır; yani, “bir kuramın öngörülerinin değerini yitirmediğinin” çok çabuk anlaşıldığı anlar içerdiğine ikna olacaktır.

Bruce Caldwell bu kitabın birinci baskısına başkalarının yaptığı eleştirilerin örneğini oluşturdu. Daniel Hausman (1985; 1988; 1989) uygulaması mümkün olmadığı için yanlışmacılığın hiçbir zaman uygulanmadığını iddia etti. Modern ekonomistlerin benim “doğrulamayla sağlamacılık” dediğim, onunsa “tümdengelimcilik” dediği koruyucu azizinin Karl Popper değil de JohnStuart Mill olduğu anlayışa bağlı olduğunda ısrarlıydı: ekonomi kuramlarını çıkarsamak için gerekli değişik yardımcı önermelerine kadar zayıf desteklendığının belli olduğu koşullarda Blaug’un Popperci tavsiye-

sini izlemek ve öngörülerdeki yanlışları yanlışlamacı iktisat kuramları olarak saymak genelde anlamlı değildir ve sorumlu tutulamazlar” (Hausman, 1989, s. 119).³ Bundan sonra, Hausman’ın (1989, ss. 122-3) buyrukçu değil de tanımlayıcı metodolojiye inandığını söylenmesi şaşırtıcı değildir. Tekrar ve tekrar, yanlışlamacılığı modern ekonomiyi eleştiren “saldırgan bir metodoloji” olarak göreceğiz; halbuki yanlışlamacılığı eleştirenlerin tümü birden “savunmacı metodolojiyi” benimsemiştir ve ekonomi metodolojistlerinin işinin ekonomistlerin esas işini tasvir etmek olduğunu iddia etmektedir; bu da kötü bir işi en iyi hale getirmek anlamına gelmektedir. Bu metodolojinin egemen olduğu alanda yapılan eski pozitif ve normatif ekonomi ayırımıdır: ya ekonomistlerin gerçekte ne yaptıklarını tasvir eder, açıklar ve onaylar ya da birçok ekonomistin o işi başaramadığını sanarak ekonomide yapılacak en iyi şeylerin neler olduğunu savunuruz.

Lawrence Boland Hausman kadar ileri gitmiyor: yanlışlamacılık uygulanabilir niteliktedir ancak gerçekte uygulanmamaktadır. “Blaug için, yanlışlamacılık dediği bir uygulama yalnızca ilke olarak çürütülebilir modeller kurmakla kalmaz aynı zamanda bu modelleri aktif olarak çürütme girişiminde de bulunur. LSE (London School of Economics) seminer çalışmaları dışında, her hangi bir ana akım ekonomistin Popper-Samuelson tarafından gereksinimi belirtilen yanlışlamacılığın bu kadar katı kullanılmasını savunduğunu görmek zordur” (Boland, 1989, s. 10; ayrıca 1982, bölümler 10-11). Boland, ekonomistler elverişli ekonomik model seçimi için sınınanabilirlik ölçütüne gerek duyarlar, diye iddia etmektedir ancak ampirik çürütmeye bu modelin sınınanabilirlik derecesini yükseltmek için bir hedef olarak görürler ve bu onlara göre bu modelin altında yatan kuramı ret etmek için bir neden sayılmaz.

Klant (1984, ss. 184-6) ve de Marchi (1988, ss. 12-13) aynı şekilde ekonomideki yanlışlamacılık hakkında derin kuşkulara sahiptir; ona pratikte hiçbir zaman erişilemeyecek ya da en çok belli bir derecede erişilebilecek bir ideal olarak bakarlar; kısacası, kapıyı yanlışlamacılığa normatif bir metodoloji olarak açık bırakırlar. Öte yandan, Deborah Redman Popper, Kuhn ve Lakatos gibi felsefecilere çok az gerek duyar ve ekonomideki Popperci mirası neredeyse bütünüyle bir felaket olarak görür. Yanlışlamacılığı “aksinin kesin bir ispatı” olarak yorumlayarak, onun bilimde var ol-

3 Benzer biçimde, Hargreaves-Heap (1989, bölüm. 2) Duhem-Quine tezini yanlışlamacılığa saldırmak için kullanır; ampirik testlerin her zaman etkisiz olduğunu iddia ederek ekonomide “anlamak” için uzlaşmamız gerektiğini söyler ve buna göre ampirik kanıtlar kuram seçiminde uygunluk ölçütü oluşturur ancak kesin karar verici olmazlar.

madığını göstermekte zorluk çekmez ve buradan “bir kuramı henüz ‘yanlışlanmadığı’ için savunmanın ... gerçekte savunulamaz” olduğu sonucunu çıkarır (Redman, 1991, s. vii). Bu tezin mantığı kusursuzdur. Ne yazık ki, yanlışlamayı daha hiç kimse aksinin kesin bir ispatı olarak tanımlamamıştır ve Popper *The Logic of Scientific Discovery* (Bilimsel Buluşun Mantığı) adlı kitabında herhangi bir şeyin aksinin kesinlikle ispatlanabileceği tezine karşı iddiasını anlatmak için sayfalar harcamıştır ve Redman (1991, ss. 32-5; ayrıca s. 124) da gerçekte bu sayfalardan uzunca alıntı yapmıştır. Ekonomik kuramların kendi anladığı şekilde fizik kuramlarından farklı olarak yanlışlanamayacağı konusunda kendi kendini tatmin edici açıklaması bana kendi içinde çelişkili olduğunu gösteriyor: “Blaug ekonomistlerin amaçlarının yanlışlamak olduğunu söylediğini iddia ediyor ancak onların pratikte yanlışlamayı kullanmadıklarını ve böylece ekonomistler Blaug’un olanaksız saydığı bir şeyi yapmadıkları için kınanmaktadır” (Redman, 1991, s. 119). Bunun bir iddiayı bir kukla yaratarak kazanmanın iyi bir örneği olduğunun düşünün acaba yalnızca ben miyim?

En sonunda, Bill Gerrard (1990, ss. 201-2) ekonomik metodoloji üzerine yazılan son kitapları incelediği kitabında bu tezi “köktenci yanlışlamacılık” ve “dogmatik yanlışlamacılık” birbirinden ayırt ederek sonuca bağlar:

Köktenci yanlışlamacılık bilginin yanlış olabileceğinin farkındadır, araştırma konularının dogmatizmin kölesi olmaktan korumayan emniyet supabı olarak ampirik sınamanın rolünü vurgular ve kuramların iç içe geçmiş doğalarının bir sonucu olarak ampirik sınamalarda karşılaşılan zorlukları açıklar. Öte yandan, dogmatik yanlışlamacılık ampirik sınamayı belli bir bilgiye erişmek için yanlışlanamaz ve tümüyle nesnel bir araç olarak ele alır.

Gerrard birincinin Popper’in metodolojisi olduğunu; ikincininse Popperci metodoloji olduğunu bildirir: “Ekonomideki Popper metodolojisiyle melezleşmiş Popperci metodun ortadan kaldırılması arasında fark olduğu gözükmektedir.”

Gerard’ın incelediği kitaplar arasında Donald McCloskey’in *Rhetoric of Economics* (1985) (Ekonomi Söz Sanatı) vardır. Açıkça yanlışlamacılık, doğrulamayı sağlamacılık ve daha ne isterseniz tüm buyrukçu iktisat metodolojilerini arındırmak için tasarlanmış esprili ve kışkırtıcı bir kitaptır. McCloskey ekonomistlerin modası geçmiş bir bilim felsefesine itaat ettiklerini iddia etmektedir. Bu modası geçmiş felsefe genelde “mantıksal pozitivizm” olarak adlandırılrsa da kendisi onu “modernizm” olarak adlandırmaktadır. Bu isimler konusu önemli değildir çünkü ekonomistler arasında geçerli-

lik kazanan önermeleri modernizme katmıyor ancak mantıksal pozitivizm olarak bilinen felsefi hareketle hiç ilgisi olmayan önermeleri dâhil ediyor. McCloskey modernizmin şu sayacaklarımız gibi on emirle karakterize edildiğini söylemektedir: bir kuramın yalnızca gözlemlenebilir öngörülerinin onun doğruluğu hakkında bilgi verir; gerçekler ve değerler farklı egemenlik alanlarına aittir, öyle ki, pozitif önermeler her zaman normatif olanlardan ayırt edilmelidir; bir olayın herhangi bir bilimsel açıklaması o olayı bir üst kapsama yasası altında sınıflandırır ve içe bakış, metafizik inançlar, estetik kaygılar ve benzerleri bir hipotezin bulunmasında etkili olabilir ancak onun doğrulanmasıyla ilgili olamaz. McCloskey'nin gösterdiğine göre, bu gibi kavramlar artık profesyonel felsefeciler tarafından bir köşeye atılmıştır – ancak ekonomistler felsefecilerin “modernizme” gösterdiği bu tepkilere hiç ilgi göstermiyor ve yalnızca ekonomik bir değerlendirmenin “temel” ispatının nesnel, niceliksel testi olduğuna inanmayı sürdürüyorlar. İşte “modernizmin” gerçek çekirdeği olan doğrunun belirleyici özelliği olarak ampirik sınamaya bu safça inanıştır ve böylelikle McCloskey'in Büyük Kötü Kurdu bu olmaktadır. “Nesnel, niceliksel bir testin ya da bir iddianın onu kesinlikle daha inanılır yapacağı kesindir ve bunu yapmaya da değecek olmasına rağmen modernizmin ekonomideki egemenliğine inanmamak çok zor,” diye söz etmektedir (McCloskey, 1985, s. 11). Bir yandan, buyrukçu metodolojiye ait işaretlerin hiçbirini beğenmez; yani, iyi ya da kötü bir tezin kuram dışı standardını koymak mümkün değildir. Öte yandan, “nesnel, niceliksel bir testin ... onu kesinlikle daha inanılır yapacağı kesindir ve bunu yapmaya da değecektir” (altını ben çizdim). Evet, felsefeci olmayan ekonomistler yalnızca niceliksel testleri ciddiye almış olmaları nedeniyle bir önerme daha inandırıcı hale gelebilir. Ama eğer iddianın geçerliği için bir yarar sağlamıyorsa niye bunu yapmaya değsin? Yine en azından biraz yararı varsa niye bize onun ne kadar yararı olduğu söylenmiyor? McCloskey ekonomide doğru ya da yanlış olan bazı önermeler bulunduğuna inanan okuyucuyla alay ediyor ve bu durumda niye ampirik test yapmaya değecek olduğunu anlamak zor oluyor.

Eğer buyrukçu metodolojiden vazgeçiliyorsa bize tanımlayıcı metodoloji ya da McCloskey'in tercih ettiği şekilde “söz söyleme sanatının (rhetoric)” ya da “söyleşinin” incelenmesi kalmaktadır. *Söz söyleme sanatına* son yıllarda küçültücü bir anlam kazandırılmıştır ancak bir zamanlar (kabaca on dokuzuncu yüzyıla kadar) anlamı bir dinleyici kitlesi üzerinde dilin özenle kullanılarak etki yaratma yollarına verilen addı; etkili söz söyleme ya da yazma sanatıydı. McCloskey söz söyleme sanatı (retorik) deyimine kesin bir tanım vermiyor ancak neyin peşinde olduğu hakkındaki genel

düşünce yeterince yalındır. Bundan başka, kitabın ikinci yarısında Paul Samuelson, Robert Solow, John Muth ve Robert Fogel'in yazdıklarına dayanarak söz söyleme sanatının kullanılması hakkında örnekler veriyor; bunlar McCloskey'nin "Ekonomide Anarşist Bilgi Kuramı" dediği anlayışı paylaşmasanız bile öğretici örneklerdir.

İşin sırrı McCloskey'nin ekonomistlerin nasıl olup da "iyi" ya da "kötü" bir dil ölçütü olmaksızın ekonomistlerin kullandığı dili incelemeyi başardığında yatıyor. Bu ekonomistlerin okuyucularını kendilerine inandırmak için kullandıkları dil araçlarına bakmak için bazı standartları olması gerekiyordu. Aslında bunu yapmıyor: söz sanatıyla ilgili bu vaka çalışmaları üstü örtülü kuram dışı yargılarla doludur. Bu noktada bir örnek vermek için McCloskey son dan bir önceki bölümde modern ekonominin en kötü karakteristiklerinden birine; yani, istatistik önem testleriyle anlamlılık etkileri testleri arasındaki karışıklığa saldırmaktadır. Bu bölüm benim de alkışladığım "iyi" istatistik uygulama tavsiyesiyle gerçekten göze çarpıyor. Ancak bu tavsiye kuramların kuramına ait kurallardan başka nereden geliyor; aksi takdirde metodoloji, yani bir konuyu uygulayanların kullandığı yöntemlerin mantığı olarak bilinen kurallardan gelmiş olabilir. McCloskey büyük *M* harfiyle yazılan Metodolojiye karşıdır ancak küçük *m* harfiyle yazılan metodolojiden yanadır. Anlaşılan bunun anlamı küçük şeyler buyurabileceğin anlamına gelmektedir – bağırmayın; açık zihinli olun; olgularla yüzleşin; kendi söz söyleme sanatınızın çekiciliğine kapılmayın; karşılaştırma için standartlar vermeden büyük ve küçük etkilerden söz etmeyin; istatistik önem testleriyle anlamlılık etkileri testlerini birbirine karıştırmayın; Neyman-Pearson çıkarımasını kaldırıp yerine Bayesçi yöntemleri koyun ve bunlar gibi başkaları – ancak sonuçlarınızı her zaman eğer varsa rakip kuramlarla karşılaştırarak ve ampirik anomalileri dikkate almaktan başka bir amacı olmayan kuramlarda değişiklik yapmaktan kaçarak olguların kanıtlarıyla uyum sağlayan sonuçlardan kaçınmak gibi büyük şeyler buyuramazsınız. Ne yazık ki, acınacak bir Metodolojiyle sağlıklı bir metodoloji arasında anlatılmak istenen bir ayırım için rasyonel bir temel göremiyorum ve McCloskey de hiçbir yerde böyle bir temel sunmuyor.⁴

Milton Friedman'ın parasalcılık üzerine yazdıklarının söz söyleme sanatına ilişkin analizini hayal edin. Friedman o büyük inandırıcı gücünü ve böylelikle modern ekonomi üzerindeki etkisini gösteren bazı açık ve üstü örtülü edebi oyunlar kurar. Bu oyunları incelemiş biri olarak, bazen para

4 McCloskey'i aşağı yukarı aynı konuda eleştiren başka ekonomistler için, bkz Caldwell ve Coats (1984), Rosenberg (1988), Gerrard (1990, ss. 208-12) ve Backhouse (1992).

arzının kontrolünün modern endüstriyel ekonomilerde gerçekten de enflasyonu kontrol etmenin anahtarı olup olmadığını kendime sorabilirim. McCloskey’in, akılsız çocuk, ekonomilerde doğru denilen bir şey yoktur dediğini duyar gibi oluyorum: “Ekonomi, jeoloji, evrim biyolojisi ya da tarihin kendisi gibi öngörü bilimi olmaktan daha çok tarihsel bir bilimdir” (McCloskey, 1985, s. 18). Ancak jeoloji, evrimsel biyoloji ve tarih geçmişe dönük bilimlerdir; yani, bu önermelerin geçerliliği kesinlikle *olgu sonrası* (ex post facto) ampirik verilere bağlıdır (fosillerin kanıt olarak Darwinci tartışmalarla ilgili önemini düşünün). Ekonomi için de aynısı doğru mudur? Parasalcılığın geçerliliği, eğer gelecekteki üretimlerinin doğruluğuna bağlı değilse de geçmişe dönük değerlendirmelerine mi bağlıdır? Sonuçta, *Friedman Monetary History of the United States, 1867-1960* (Birleşik Devletler Para Tarihi, 1867-1960) adlı kitabın ortak yazarıdır. Parasalcılığı para arzı ve fiyat düzeyleri aracılığıyla doğrulamış mıydı? Bu sorulacak önemli bir soru mudur? Akılsız çocuk, yine Metodoloji yapıyorsun: Ne kafa ama!

Ekonomistlerin gerçekte birbirlerini nasıl ikna ettiklerini çalışmak iyi bir düşüncedir ancak bir iktisadi kurama inanmak için tüm nedenlerin geçerli olduğu ve gerçekte ekonomistlerin onların hepsini eşit derecede geçerli gördüğünü iddia etmek yanlış olur. Ne var ki, McCloskey’in söylediği tam olarak da budur:

Örneğin, ekonomideki “Talep eğrisi aşağı doğru eğimlidir,” tümcesini düşünün. Resmi söz söyleme tarzı ekonomistlerin dergi makalelerinde düzenli olarak biriken istatistik kanıtlar – döküm demir talebindeki negatif katsayılar ya da tam talep sistemleri matrislerinde yer alan negatif diyagonal maddeler – nedeniyle buna inandığını söylemektedir. Bunlar ‘hipotezlerle tutarlılık gösteren’ testlerdir. Oysa hipoteze inanılmasının nedenleri başka kaynaklardan gelmektedir: içe bakış yönteminden (ben olsaydım ne yapardım?); söz konusu olaydaki kontrol edilemeyen vakalardan (örneğin petrol bunalımı); otorite kişilerden (Alfred Marshall inandığı için); simetri yasasından (arz yasası olması halinde talep yasasının olması); tanımı gereği (daha yüksek fiyatlar harcamaları azaltacaktır) ve hepsinin üzerinde analoji/kıyaslamayla (eğer çikletin talep eğrisi aşağı doğru eğimliyse konut ve aşta niye aynısı olmasın?). Derslerde ve seminerlerde görüleceği gibi ekonomideki tezler resmi söz söyleme tarzının gösterdiğinden daha çoktur [McCloskey, 1987, s. 174].

Kuşkusuz, talep eğrilerinin negatif eğimli olduğuna inanmak için birçok neden vardır ancak eğer istatistik kanıtlar sürekli karşı yönde gösteriyorsa bu nedenlerin hiç biri ekonomistleri “talep yasasına” inandıramaz. “Hipotezlere inanmanın” birçok nedeni başka kaynaklar *değildir* ve doğal olarak, gelmemesi gerekir. Tasvir ve buyruklar diğer birçoklarında olduğu

gibi bu durumda birbirleriyle tam olarak uzlaşır. Benim tezimin esas anlamı da budur.

Ben bu kitapta modern ekonomistlerin metodolojik yönergelerindeki çarpıcı sürekliliği belgeliyorum. Bu yönergeler Popper'in yanlışlamacı kurallarına tam olarak karşılık gelmemektedir. Ancak aynı zamanda, ekonomistlerin uygulama alanının en iyi durumda yanlışlamacılığın zararsız bir akımı ve en kötü durumdaysa Mill tarzı doğrulamacılık olduğunu yadsımının bir anlamı yoktur.⁵

Benim ekonomistlerin yanlışlamacılığa daha ciddi biçimde yöneleceklerine olan aşırı inancım son on yılda bazı sert darbeler aldı. Bazı genel denge ve oyun kuramcıları son yıllarda yanlışlamacılığa karşı açık düşmanlıklarını ifade ettiler (bkz aşağıda Bölüm 8) ve Lakatos'un bilim felsefesinin ekonomiye uygulanması konusunda 1989'da toplanan bir konferans Popperci ve Lakatosçu düşüncelerin ekonomi gibi bir konudaki faydası hakkında katılanların dikkatli kuşkuculuklarını ve özellikle ekonomi kuramlarını yeni ampirik içerikleriyle değerlendirmeye karşı eğilimlerini açığa çıkarmıştı (de Marchi, 1991, ss. 504-6, 509). Birçok ekonomistin sadece kuramsal gelişmenin, bazı ekonomik sorunların daha derin anlaşılması ekonomi hakkında önemli bulgular üretmese bile ve ekonomi politikalarının sonuçlarını öngörme yeteneğimizi geliştirmese bile değeri olduğu anlayışından vazgeçemez. Böyle yaparken, modern ekonomide kuram yapmayı entelektüel bir oyun haline getirme eğilimini yansıtmaktaydılar. Bir gün gerçek ekonomi üzerine zayıf da olsa ışık tutma olasılığı olan bir dünyayı buna başvuruda bulunmak için hiçbir gerekçe göstermezler.

Wassily Leontief (1982) *Science* dergisine yazdığı bir mektupta *American Economic Review* dergisinde son on yılda yayınlanmış makaleleri taramış ve yüzde 50'den fazlasının ampirik verileri olmayan matematik modellerden oluştuğunu; öte yandan yüzde 15 kadarının da aynı şekilde ampirik verileri bulunmayan matematiksel olmayan kuramsal analizden oluştuğunu ve kalan yüzde 35'inin ampirik analiz kullanan makalelerden oluştuğunu bulmuştu.

- 5 Canterbury ve Burkhardt (1983) 1973-8 yılları arasında dört büyük dergideki 542 ampirik makaleyi inceledikten sonra yalnızca üç makalenin önerdikleri hipotezleri yanlışlamaya giriştiğini buldu; diğer tüm vakalarda sıfır hipotezi kabul edilmişti. Bu da ekonomistlerin yanlışlamadan daha çok onaylatmayı tercih ettiğini göstermekteydi. Ancak bu Hausman gibi bazı yanlışlama eleştirmenlerinin söylediği şey bu değil midir? Evet, ancak onlar bunu hoş karşılıyor ve kaçınılmaz görüyorlar; öte yandan ben onu beğenmiyor ve düzeltilebilir olduğunu iddia ediyorum.

AER’de yayınlanan makaleler

	1972-6 (%)	1977-81 (%)
Verileri olmayan matematiksel modeller	50,1	54
Matematiksel formülasyonu ve verileri olmayan kuramsal modeller	21,2	11,6
İstatistiksel metodoloji	0,6	0,5
Yazarın geliştirdiği verilere dayanan ampirik analiz	0,8	1,4
Yayınlanmış verilerden istatistiksel çıkarma kullanan ampirik analiz	21,4	22,7
Diğer ampirik analiz tipleri	5,4	7,9
Yapay simülasyon ve deney dayanan ampirik analiz	0,5	1,9

Kaynak: Leontief (1982)

Morgan (1988) Leontief’in bulgularını güncelledi ve bir kez daha *American Economic Review* ve *Economic Journal* dergilerinde yayınlanan makalelerin yarısının hiçbir şekilde veri kullanmadığını gösterdi. Bu oran fizik ve kimya dergilerinde yayınlanan makalelerdeki orandan çok daha fazladır. Oswald (1991a) Leontief ve Morgan’ın sonuçlarını mikroekonomi alanında doğruladı ve çok sayıda ekonomistin konuyu sanki ekonomi “bir tür matematiksel felsefeymiş” gibi ele aldığı sonucuna vardı. Herhalde “sosyal matematik”; yani, toplumsal sorunlarla uğraşan ancak bunu yalnızca biçimsel anlamda yapan matematik türü demek daha iyi bir ifade olurdu. Burada karşılaştığımız şey biçimselcilik türüdür: teknik uğruna teknikten keyif almak. Colander ve Kramer (1987; 1988) Amerika’da yüksek lisans öğrencilerinin analitik yeteneği meslekte ilerlemenin esas koşulu olarak algıladığını ve bunun iktisat bilgisi ya da iktisat literatürünü tanımakla ilgisi olmadığını göstermişlerdi. Öğrenciler genelde seçtikleri mesleklerinin uyanık gözlemcileriydiler ve ders programlarındaki “gizli gündemi” iyi koklayarak izlemekteydiler. Amerikan lisansüstü öğrencilerinin ekonomide, bazı durumlarda gösterişli ekonometri desteği de alan matematiksel beceri gösterisi dışında başka hiçbir şeyin başarılı olamayacağını doğru algılamışlardır.

Lisansüstü iktisat öğreniminin ekonomik sistemin önemli bilgilerini açıklama pahasına teknik bulmaca çözme yeteneklerine vurgu yapması

modern ekonominin bütününü artarak karakterize etmeye başlayan boş biçimselciliğin basit bir yansımasıdır. Niye değil? Sonuçta entelektüel zaman geçirme uğraşı olarak uygulanan o zarif ekonomide yanlış olan nedir? Nedenlerden biri bazılarımızın ekonomi hakkındaki “boş merak duygusundan” acı çekmesidir. Aynı derecede bizim soyut, matematiksel olarak formüle edilen ekonomiden hoşlanmamız da önemlidir. Ekonominin gerçekte nasıl işlediğini merak etmekten kendimizi alıkoyamayız ve titiz saf kuramın birçok ön teoremi ekonomi dünyasında işlerin nasıl yürüdüğünü anlama isteğimizi gerçekten tatmin etmez. İkinci yanıt ekonominin uzun tarihi boyunca en az geçen savaş sonrası dönemde olduğu kadar ekonomik politikayla içtenlikle bağlantılı olması ve ekonomik işleri geliştirmeyi, yoksulluğu kaldırmayı, gelir ve servet bölüşümünü eşitlemeyi, bunalımla savaşmayı ve bu gibi sorunları çözmeyi şiddetle istemesidir. Ancak eğer ekonomistler ekonomi politika sorunları üzerinde tavır alacaklarsa, burada hükümetlere yapmaları gerekenleri tavsiye etmekten söz etmiyoruz, ekonomik sistemin nasıl işlediği hakkında bilgi sahibi olmaları gerekir: özelleştirmeye üretici sayısının artması halinde özelleştirilen malların miktarını ve kalitesini geliştireceğini *biliyoruz*, ödemeler dengesindeki açığın devallüasyonla düzeltilebileceğini ve bu düzeltmenin ne kadar çabuk olacağını *biliyoruz*, enflasyonun katı bütçe ve para politikasıyla düşürülebileceğini ve hatta hangi yüzdeyle azaltmak için ne yapılacağını *biliyoruz* – yoksa bilmiyor muyuz? Tüm bunlar ekonomini ilkönce ve en başta ampirik bir bilim olması gerekmektedir ya da olmuyorsa yıllardır sahip olduğu “bölük pörçük sosyal mühendisliği” ünvanından vaz geçmesi gerekmektedir.⁶⁶

Ekonomistlerin en sonunda düşüncelerini ampirik kanıtları sınavarak yargılayacaklarını farz ederek – analitik titizlik pratik uygunlukla değiş tokuş edilebilir – yanlışlama Metodolojisini onaylamaları gerektiği sonucu çıkmaz. Ampirik kafalı bir ekonomistin tezi küçük harf (m) ile yazdığımız metodolojiden çıkartılabilir.⁷ Kuşkusuz, kuramların kuramıyla verilecek hiçbir tavsiye onu destekleyen Metodolojiden daha iyi olmadığı gerçeğini de yadsıyamayız. McCloskey’ye rağmen metodoloji ve Metodoloji arasında mantıksal ya da felsefi hiçbir ayırım yoktur. Yine ekonomistin ekonomik ilişkilerdeki temel bilgileri bulma uğraşını en iyi destekleyen Metodoloji Karl Popper ve Imre Lakatos’un isimlerini çağrıştıran bilim felsefesidir. İdeal yanlışlanabilirliğe tam erişmek için ekonomide esas aranılan nitelik olduğuna inanıyorum.

6 Bu tez en kuvvetli olarak Hutchison (1988, ss. 172-3; 1992) tarafından ifade edilmiştir.

7 Mayer (1992) yeni kitabında bu konuyu uzunca işlemektedir. Kitabın adı mesajını zaten iletmektedir: Truth vs. Precision in Economics (Ekonomide Doğrular karşısında Kesinlik)

BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

“... metodolojisi” ifadesini talihsiz bir muğlaklık kuşatmıştır. *Metodoloji* terimi bazen bir disiplinin teknik prosedürleri anlamında, basit olarak *metodların* daha etkileyici eş anlamlısı olarak kullanılmıştır. Daha sıklıkla, ne var ki, bir konuda mantık yürütmeye ilişkin kavram, kuram ve temel ilkeleri belirtir. Yanlış anlamının önüne geçmek için *İktisatçılar Nasıl Açıklyor* altbaşlığını ekleyerek basit biçimde “İktisatta yöntem”in bilim felsefesinin iktisada uygulanması olduğunu öne sürdüm.

Ekonomistlerin olguları nasıl açıkladığını sormak aslında iktisadın ne anlamda bir bilim olduğunu sormaktır. Önde gelen modern bilim felsefecisinin sözleriyle: “bilimi yaratan olgusal kanıtlarla kontrol edilen ve bir anda sistematik hale gelen açıklama arzudur ve açıklayıcı ilkeler esasında bilginin örgütlenmesi ve sınıflandırılması bilimlerin farklı amaçlarını bir birinden ayırt eder” (Nagel, 1961, s. 4). İktisadın “olgusal kanıtlarla kontrol edilen ve bir anda sistematik hale gelen açıklamalara” çok fazla örnek sağladığına dair kuşku yoktur ve bu nedenle ekonominin bilim olduğunu iddia etmek için zaman harcamayacağız. Ancak iktisat aynı zamanda, örneğin fizikten ayrı ele alınacak özgün bir bilimdir çünkü insan eylemlerini inceler ve bu nedenle insani oyuncuların neden ve dürtülerini “şeylerin nedeni” olarak çağırılmaktadır ve yine, sosyoloji ve politik bilimlerden ayrılır çünkü diğer tüm davranış bilimlerinin tümünde bulunmayan titiz, tümdengelimci insan eylemi kuramlarını sağlamayı başarmaktadır. Kısacası, ekonomistlerin açıklamaları daha büyük bilimsel açıklama sınıfının tikel bir türüdür.

O zaman iktisadi açıklamaların doğası nedir? Şimdiye kadar, bu açıklamalar belirli kuramlardan oluştuğu için, bu kuramların yapısı nedir ve özelde, iktisat kuramlarının varsayımlarıyla öngörüsül sonuçları arasındaki ilişki nedir? Eğer iktisatçılar kuramlarının geçerliliğini olgusal kanıtları çağırarak sağlıyorlarsa o kanıtlar yalnızca bu kuramların öngörüsül sonuçlarına mı yoksa varsayımlarına mı uygundur; ya da her ikisine mi? Bunun yanında, iktisatçılar için olgusal kanıt olarak dikkate alınacak şey nedir? Ne *olduğunu* açıklamak anlamında yapılan kuramlar nasıl oluyor da aynı zamanda neredeyse aynı biçimde ne *olması gerektiğini* göstermek için kullanılıyor? Başka bir deyişle, pozitif ve normatif iktisat arasındaki ilişki tam olarak nedir ya da eski moda ifadeyle, bir bilim olarak ekonomiyle bir sanat olarak ekonomi politik arasındaki ilişki nedir? Bu kitapta ele alacağımız soru türleri bunlardır.

İktisatçılar bu soruları Nassau Williams Senior ve John Stuart Mill zamanından beri düşünmekteydiler ve iktisatçıların kendilerinin ekonomide neyi doğru ya da yanlış olarak düşündüklerini görmek için geriye bu on dokuzuncu yüzyıl yazarlarına giderek öğrenilecek çok şey vardır. 1891'e gelindiğinde, John Neville Keynes John Neville Keynes ünlü olmayı hak eden kitabı *Scope and Method of Political Economy*'yle (Ekonomi Politüğün Alan ve Yöntemi) bir kuşak iktisatçının metodolojik düşüncesini toparlamayı başardı. Yirminci yüzyıl Lionel Robbins'in *The Nature and Significance of Economic Science* (Ekonomi Biliminin Doğası ve Önemi) adlı kitabıyla benzer toparlamaya tanık oldu. Onu birkaç yıl sonra tümüyle karşıt bir tezle gelen ve çok okunan Terence Hutchison'un *The Significance and Basic Postulates of Economic Theory* (1938) (İktisat Kuramının Önemi ve Temel Postülatları) adlı kitabı izledi. Daha yakın yıllarda Milton Freidman, Paul Samuelson, Fritz Machlup ve Ludwig von Mises ekonomi metodolojisine önemli bildirilerle katkıda bulundular. Kısacası, İktisatçılar kendi konularında "doğru" mantık yürütme ilkelerine gereksinimleri olduğunun uzun zamandır farkındadırlar ve gerçek uygulamalar verdikleri tavsiyelerle çok az ilişkili olmasına rağmen verilen tavsiyeler kendi gerekçeleriyle dikkate alınmaya değer. Kısım II'nin görevi budur. Kısım I bilim felsefesinde günümüz düşüncesine amacı açısından kendine yeterli, özet bir giriş niteliğindedir ve kitabın kalanı boyunca kullanılacak birçok ayırım bu bölümde geliştirilmektedir (bkz arkadaki Sözlük).

Kısım II'deki Bölüm 3 v3 4'de iktisatta yöntem üzerine literatürü tardıktan sonra, Bölüm 5'te refah iktisadının mantıksal statüsüyle ilgili belalı soruna dönüyoruz. O bölümün sonunda, ekonomi metodolojisinde göze

çarpan konuları az çok bütünüyle bakmış olarak elde ettiğimiz sonuçları bazı önde gelen iktisat tartışmalarına uygulamak için kendimizi hazır hissediyoruz. Bu nedenle Kısım III bir dizi vaka çalışması sağlamaktadır ve bu örneklerin amacı iktisatçıların şimdi üzerinde anlaşılamadığı sorunları çözmekten daha çok ekonomideki her tartışmanın ekonomi metodolojisine ilişkin soruları içerdiğini göstermektir. Kısım IV'teki son bölüm bazı nihai sonuçlara varma girişimi amacıyla parçaları bir araya getirmeye çalışır ve bu anlamda kitabın diğer kısımlarına göre daha kişisel kalmaktadır.

İktisatta yöntem üzerine yazan çok sayıda kişi kendi rollerini sadece iktisatçıların geleneksel tez biçimlerini rasyonalize etmek olarak görmüştür ve herhalde ortalama modern ekonomistin metodolojik sorgulamaları bu kadar az kullanmasının nedeni budur. Gerçekten samimi olmak istersek, ekonomi metodolojisinin modern iktisatçıların öğreniminde çok az yeri vardır. Muhtemelen, bütün bunlar artık değişiyor. Konularının bilimsel statüsü hakkında yıllardır duydukları rahatlıktan sonra, giderek daha çok ekonomist ne yaptıkları hakkında daha derin sorular sormaktadır. Her durumda, ekonominin kendine ördüğü duvarlar arasında iyi hissettiklerinden kuşku duyanların sayısı artmaktadır. Amacım onlara daha iyi iktisatçı olmanın yolunu göstermek değildir ancak, öte yandan, bazı nesnel dersler çıkarmadan iktisatçıların ne yaptığını tanımlamakta bir anlam yoktur; belli bir aşamada, en tarafsız oyuncu bile yargıç rolünü üstlenmelidir. Benjamin Ward'ın kitabının başlığındaki soruyla, *What's Wrong With Economics?* (İktisatta Yanlış Olan Nedir?) aynı görüşü ben de paylaşıyorum ancak benim tartıştığım konu modern iktisadın gerçek içeriğiyle iktisatçıların kuramlarının geçerliğini gösterme tarzlarından daha az ilgilidir. İktisat kuramı üzerine yazılan hemen her ders kitabının ilk bölümünde anlatılan standart ekonomi metodolojisi bilgilerinde yanlış olan bir şey yoktur; yanlış olan şey ekonomistlerin kendi tavsiyelerini uygulamamalarıdır.

Bu kitap esas olarak üniversite lisans öğrencilerini hedef almıştır; yani, temel iktisat bilgileri almış ancak alternatif iktisat kuramları arasında bir seçim yapmayı, eğer olanaksız değilse de zor bulmuş öğrencileri hedef almıştır. Profesyonel ekonomistlerin metodolojik sorunlara giderek artan ilgisini görerek bazı çalışma arkadaşlarımla bile bu kitaba ilgi duyacaklarını söylemeye cüret ediyorum. Diğer sosyal bilimler öğrencileri – sosyolog, antropolog, politik bilimci ve tarihçiler – iktisatçıları ya belirgin bilimsel titizlikleri nedeniyle kıskanmak eğiliminde ya da hükümetlere dalkavukluk yaptıkları için küçük görmek eğilimindedirler. Onların bu kitabı ekono-

minin politika oryantasyonundan çıkardığı ve her zaman çıkarmış olduğu yararları anımsatıcı olarak kıskanmanın pek de o kadar bir çaresi olarak bakmayacakları da olasılık dâhilindedir.

Bu kitabın hazırlanması çok uzun sürmüştür. İlk bölümün taslağı 1976 Kasım ayını geçirdiğim İtalya, Bellagio, Villa Serbelloni’de yazıldı. Rockefeller Vakfı’nın gösterdiği cömertliğe teşekkür ederim. Bellagio Study and Conference Centre’in (Bellagio Çalışma ve Konferans Merkezi) cennet gibi havasından ayrıldıktan sonra, ders verme ve diğer araştırma yükümlülüklerim beni 1976-7 akademik yılının tamamından bu çalışma taslağıma geri dönmekten alıkoydu. Ondan sonra bile, onu bitirmem 1978 takvim yılının tamamını aldı. Çalışmamın ilk taslağı üzerine Kurt Klappholz ve Thanos Skouras’tan beni rahatlatan değerli yorumlar aldım. Ek olarak Ruth Towse doğru gramerden kaymalarımın hepsini değilse de, çoğunu ayıklayarak taslağın tamamını okudu. Bu karşılıksız görev için ona teşekkür borçluyum.

KISIM I

Bilim felsefesi hakkında her zaman
bilmek isteyip de sormaya korktuğunuz
şeyler

Genel görüşten Popper'in görüşlerine

Genel görüş

Bilim felsefesi konusundaki yeni ders kitaplarına bakıldığında bilim felsefesinin çok tuhaf bir konu olduğu hemen fark edilecektir. Bu kitaplar: kendilerinden beklendiği üzere, bilimsel varsayımların buluşunu teşvik eden ve cesaretlendiren psikolojik ve sosyolojik faktörler üzerine yapılmış bir çalışma değildir; yine, önde gelen bilimsel kuramların içinde gizlenmiş felsefi dünya görüşlerinin incelenmesi de değildir; bilimin başarılarının ulaştığı dorukları en yüksek düzeyde genelleyerek tasvir eden fen ve sosyal bilimlerin ilke, yöntem ve sonuçlarının yorumu bile değildir. Onun yerine, bu ders kitaplarında bilim felsefesinin büyük ölçüde bilimsel kuramların biçimsel yapısının tümüyle mantıksal çözümlemesinden oluştuğu ve bu kuramları gerçekte bilim olarak neler geçtiğini tasvir etmekten daha çok bu kuramlar için iyi bilimsel pratik reçetesi vermektedir. Konu bilim tarihinden söz etmeye geldiği zaman, diğer disiplinlerin “bilim” başlığını hak etmek için sanki klasik fizik er ya da geç bu disiplinlerin uyum sağlaması gereken prototip bir bilim olması gerekiyormuş gibi yazıldığı görülecektir.

Nasıl iki savaş arasındaki yıllarda mantıksal pozitivistizmin el üstünde tutulduğu günler geride kalmışsa bilim felsefesinin bu biçimde nitelenmesinin de artık günü geçmiştir. 1920'ler ve 1950'ler arasında bilim felsefecileri Frederick Suppe'nin (1974) “Kuramlar hakkında Genel Görüş” diye adlandırdığı anlatıma az çok böyle katılıyorlardı. Ancak bilim felsefesinin öncü isimleri olarak sayabileceğimiz Popper, Polanyi, Hanson, Toulmin, Kuhn, Lakatos ve Feyerabend'in yapıtları onun yerine herkes tarafından kabul göreceği yeni alternatif bir kavram koymadan bu *genel görüşü* büyük ölçüde ortadan kaldırdılar. Özetle, bilim felsefesi 1960'lardan bu yana bir

kargaşa içine girmiştir. Bu da bu konu hakkında iki bölüm içinde basit bir rehberlik yazısı hazırlama görevini iyice karmaşık hale getiriyor. Toparlayacak olursak, genel görüşün bazı temel özellikleri hakkında başlangıçta söylenecek çok şey var. Ancak ondan sonra bilim felsefesi hakkındaki eski ve yeni görüşler arasında bir köprü oluşturan Karl Popper'in çalışmalarından yararlanarak yeni aykırı görüşlere geçmek mümkün olacaktır.

Hipotetik-tümdengelim modeli

On dokuzuncu yüzyıl ortasında bilim hakkındaki standart görüş bilimsel incelemelerin gerçeklerin özgür ve önyargısız biçimde incelenmesiyle başlayıp bu gerçekler hakkında tümevarım yöntemiyle çıkarsama yapılarak evrensel yasaların formüle edilmesine geçildiği ve en sonunda da tümevarımla ilerleyerek kuram adı verilen daha geniş genel kapsama sahip önermelere ulaşıldığı biçimindeydi. En sonunda gerek yasalar gerek kuramlardan çıkan deneysel sonuçlar başlangıçta gözlemlenen gerçekler de dâhil olmak üzere tüm gözlemlenen gerçeklerle karşılaştırılarak doğruluk içerikleri kontrol ediliyordu. John Stuart Mill'in *System of Logic, Ratiocinative and Inductive* (1843) (Mantık, Rasyonellik ve Tümevarım Sistemi) adlı yapıtında mükemmel biçimde özetlenen ve bilimin bugüne kadar sokaktaki insan için bilim kavramını oluşturan bu tümevarım görüşü on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Ernst Mach, Henri Poincaré ve Pierre Duhem'in yazdıklarının etkisiyle yavaş yavaş çökmeye başladı. Bu görüş yeni yüzyıla geçtikten sonra Viyana Çevresi ile Amerikan pragmatistlerinin (bkz Alexander, 1964; Haré, 1967 ve Losee, 1972, bölüm 10, 11) yapıtlarında ortaya çıkan *bilimsel açıklama için hipotetik-tümdengelim modeliyle* neredeyse tümevarım ile tersine çevrildi.

Bununla birlikte, tek geçerli bilim açıklaması olarak hipotezlere dayalı tümdengelim modelinin resmen yazılması ancak 1948'den sonra mümkün oldu. Bu modelin yetkin örneği ilk olarak Carl Hempel ve Peter Oppenheim'in (1965)¹ birlikte yazdıkları makalede çıktı. Bu makalelerinde tüm doğru bilimsel açıklamaların ortak mantık yapısına sahip olduğunu

1 Bu Hempel'in (1942) yazdığı aynı tezin daha temkinli bir versiyonuydu ve tarihçiler arasında tarihsel açıklamaların anlamı üzerine büyük bir tartışma başlatmıştı (bkz dipnot 5). Daha önceleri, hipotetik-tümdengelimci modelin o kadar resmi olmayan önermeleri Popper'in *The Logic of Scientific Discovery* (Bilimsel Keşfin Mantığı) adlı kitabında bulunabilir. Kitap önce 1934'de Almanca'da, ondan sonra ise 1959'da İngilizce'de yayınlanmıştır (1959, ss. 59, 68-9; ayrıca Popper, 1962, II, ss. 262-3, 362-4; Popper, 1976, s. 117). Aslında daha da geriye gidilirse 1843'te Mill'in yazdığı kitapta da görülebilir (1973, 7, ss. 471-2).

ileri sürdüler: Bilimsel açıklamalar en az bir evrensel yasayla birlikte bu yasaya ilişkin birincil ya da kısıtlayıcı koşulları gösteren bir önerme içermektedir. Bu yasa ve önermeler birlikte *açıklayıcı öncülleri* (*explanan*) oluştururlar. Bunların içinden de açıklanmasının arayışı içinde olduğumuz bir olay hakkında bir önerme tümdengelim mantık kurallarına göre çıkarılarak bir *açıklanacak önerme* (*explanandum*) yazılmıştır. *Evrensel yasayla* “A olayının olduğu her durumda, B olayı da olur” önermesi gibi bir örnek anlıyoruz. Yine, buna benzer evrensel yasalar biçim olarak tekil olay B’ye başvuruda bulunarak belirleyici olabilir ya da B olaylar sınıfına başvuruda bulunarak istatistikî olabilir (Bu nedenle, istatistik yasaları şu biçimdedir: “A olayının olduğu her durumda B olayı da p olasılığıyla [burada $0 < p < 1$ değerindedir] gerçekleşir”). Tümdengelim mantık kurallarıyla bir tür yanılmaz akıl yürütme kıyas örneğini anlatmak istiyoruz: Eğer A doğruysa B doğrudur. A doğrudur; bu nedenle B doğrudur” (bu mantıkçıların *hipoteze dayalı kıyas* diye adlandırdıklarının bir örneğidir). Tümdengelim mantığının büyük hesap/kalkülüs olduğunu ve tümdengelim akıl yürütmenin geçerliğinin hiçbir şekilde “Eğer A doğruysa o zaman B doğrudur” ana öncülüne ya da “A doğrudur” ikincil öncülünün maddi doğrusuna bağlı olmadığını eklemek gerekir.

Hempel ve Oppenheim tartışmayı sürdürerek tüm doğru bilimsel açıklamaların ortak mantıksal yapısına bakıldığında *açıklama* denilen uygulamanın işlemin *öngörü* adını verdiğimiz işlemle aynı mantıksal çıkarsama kurallarına sahip olduğu sonucuna varır. Aradaki tek fark açıklamalar olayların ardından gelirken öngörülerin olaylardan önce gelmesidir. Açıklama durumunda anlatmaya açıklanacak olayla başlarız ve en az bir evrensel yasayla birlikte mantıksal olarak sorulan olayı anlatan önermeyi ima eden birincil koşullar dizisi buluruz. Bir başka deyişle, tikel bir nedeni o olayın açıklaması olarak göstermek sadece sorulan o olayın evrensel yasa ya da yasalar altında sunulmasıdır. Bu nedenle Hempel-Oppenheim tezine yapılan eleştirilerden biri bu teze “bilimsel açıklama kapsam yasası modeli” (Dray, 1957, bölüm 1) demiştir. Öte yandan, öngörü durumunda anlatmaya bir evrensel yasayla birlikte birincil koşullar dizisiyle birlikte başlarız ve bunlardan tümdengelim yoluyla bilinmeyen bir olay hakkında bir önerme çıkarırız. Öngörü tipik olarak evrensel yasanın gerçekte var olup olmadığını anlamak için kullanılır. Kısaca, açıklama basit bir ifadeyle “geriye doğru yazılan öngörüdür.”

Açıklamanın doğasıyla öngörünün doğası arasında mükemmel ve mantıksal bir simetri bulunduğunu anlatan kavram *simetri tezi* olarak etiketlen-

miştir. Bu tez bilimsel açıklamanın varsayıma dayalı tümdengelim ya da kapsam yasası modelinin tam merkezini oluşturur. Bu modelin ana fikri tümdengelim dışında mantıksal çıkarma kuralına değer vermemesidir (bu değinmemizin taşıdığı ağırlık hemen açıklık kazanacaktır). Açıklamalarda yer alan evrensel yasalar tekil olayların tümevarım yoluyla genellemesinden türetilmemektedir. Bunlar sadece varsayımdır. İsterseniz esinlenilmiş sanılar da diyebilirsiniz. Bu varsayımları tikel olaylar hakkında öngöründe bulunmak amacıyla kullanılarak test etme olanağı vardır ancak bu olaylar hakkında kendi kendilerine gözleme indirgenemezler.

Simetri tezi

Bilimsel açıklamanın kapsam yasası modeli birçok açılardan saldırılara uğramıştır. Hatta bu tezin en şiddetli savunucusu Hempel bile bu saldırılara karşısında gerilemiştir (Suppe, 1974, s. 28n). Eleştirenlerin hepsi karşı çıkışlarının orta yerine simetri tezini yerleştirmişlerdir. Öngörünün açıklama anlamına gelmeyeceği ve hatta açıklamanın da öngörü anlamına gelmeyeceği tartışılmıştır. Birinci önerme her durumda basit bir iştir: Öngörü yalnızca korelasyona gerek duyar. Hâlbuki açıklama için daha fazlasına ihtiyaç vardır. Böylelikle, sıradan bir en az kareler regresyonunun herhangi bir doğrusal ekstrapolasyonu türler hakkında bir öngörü olur. Oysa regresyonun kendisi ilgili değişkenler arasındaki ilişkiyi kapsayan bir kuramı temel bile almaz. Bu değişkenler arasındaki ilişkide hangisinin neden hangisinin sonuç olduğuna dair az çok bir kavram bile yoktur. Kısa vadede el yordamıyla doğru hava tahmini yaparmış gibi doğru ekonomik tahminde bulunarak tatmin edici sonuçlar elde etmenin tam olarak mümkün olmadığını hiçbir ekonomiste söylememize gerek yoktur. Oysa niye böyle yaptıkları hakkında hiç fikrimiz yok. Kısaca, bir şeyleri açıklamadan sağlıklı biçimde öngöründe bulunmanın tam olarak mümkün olmayacağı son derece açıktır.

Bu ancak etkileyici öngörü geçmişine sahip belli bir bilimsel kuramın bu başarısını şans eseri ya da tasarlayarak mı yakaladığı konusunda bir karara varmak her zaman kolay demek doğru değildir. Genel görüşü eleştirenlerden kimileri bilimsel açıklamanın kapsam yasası modelinin David Hume'ın neden ve sonuç çözümlemesini temel aldığı ileri sürmüşlerdir. Hume'a göre *neden ve sonuç ilişkisi* denilen şey iki olayın zaman ve mekânda birbirine bitişik durumda sürekli rastlantı halinde olmalarından başka bir şey değildir. Aralarında gerçekte zorunlu bir bağ bulunmasa da zaman olarak önce olan olay "neden" olarak etiketlenirken sonraki olay "sonuç"

olarak etiketlenir (bkz Loose, 1972, ss. 104-6). Bir başka deyişle, neden ve sonuç ilişkisinin t zamanındaki olayla t+1 zamanındaki olay arasındaki korelasyon ilişkisi olmadığından asla emin olamayız. Eleştirmenler bu Hume yaklaşımı “bilardo topu modeli neden ve sonuç ilişkisini” ret etmişlerdir ve onun yerine gerçek bilimsel açıklamanın neden ve sonucu birbirine bağlayan bir mekanizmayı dâhil etmesi konusunda ısrar etmişlerdir. Aradaki bu mekanizma iki olay arasındaki ilişkinin gerçekten “zorunlu” bir ilişki olacağını güvence altına alır (örneğin, Haré, 1970, ss. 104-26, 1972, ss. 92-5, 114-32 ve Haré ve Secord, 1972, bölüm 2).

Ancak, Newton'un yerçekimi yasası bilimsel açıklamada ısrarla hakiki neden ve sonuç mekanizmasını yüzeysel değeriyle talep etmenin bilimsel gelişmeye zarar getirebileceğini göstermektedir. Yerçekimi yasası cisimlerin birbirini kitlelerinin çarpımlarıyla doğrudan ve aralarındaki uzaklığın karesiyle ters orantılı bir kuvvetle çektiklerini açıklayan evrensel bir yasadır. Hareket eden cisimler hakkında bildiğimiz her şeyi görmezden gelin dedi Newton. Ondan sonra, onların konumları, kitleleri ve hızları dışında bu deyimler için operasyonel tanımlar bulunması halinde, ortaya çıkan yerçekimi kuramı o zaman bizim çok çeşitli konularda öngöründe bulunmamıza olanak sağlar. Örneğin gezegenlerin elips biçimindeki yörüngeleri, ayın halleri, gel git olayları, topla atılan merminin havadaki izi ve hatta ağaçtan düşen elmanın hızı gibi konular. Bununla birlikte, Newton yerçekimi eylemini gerçekleştirecek itici ya da çekici bir mekanizma göstermedi – daha da bulunabilmiş değil – ve kuvvetin belli bir uzaklıkta taşıyacak maddi bir ortam olmaksızın bir anda harekete geçtiğini anlatan gerçek yerçekimi kavramının tümüyle metafizik olduğunu öne süren çağdaşlarının itirazlarını karşılamakta çaresiz kaldı.² Oysa Newton kuramının olağanüstü öngörü gücünü yadsımak mümkün değildir. Özellikle, 1758'de Edmond Halley'in “Halley Kuyruklu Yıldızı”nın geri dönüşünü öngörmesini doğrulaması ve 1846'da Leverrier'in Uranüs'ün yörüngesindeki sapmaları gözlemledikten sonra o güne kadar bilinmeyen bir gezegen olan Neptün'ün varlığını ters

2 Newton'un bu itirazdan tam olarak haberi olduğunu bir dostuna yazdığı mektuptan biliyoruz: “Yerçekimine belirli yasalara göre sürekli etki yapan bir aracının neden olması gerekir ancak bu aracının maddi ya da soyut olduğunun kararını okuyucularımın değerlendirmesine bırakmaktayım” (aktaran Toulmin ve Goodfield, 1963, ss. 281-2; ayrıca bkz Toulmin ve Goodfield, 1965, ss. 21720; Hanson, 1965, ss. 90-1; Loose, 1972, ss. 90-3). Benzer şekilde, hipnoz kavramının tarihi de (“hayvansal manyetizma”dan “mesmerizme” ve oradan da “hipnoz” kavramına) resmen onaylanmış birçok doğal görüngünün, örneğin hipnozun tıpta anestezi (uyuşturma) amaçlı yararlı kullanımı gibi, şimdi bile araya girip müdahalede bulunan nedensel bir mekanizmayla açıklanamayacağını göstermektedir.

kare yasasını kullanarak öngörmesiyle doruğa ulaşması buna örnek oluşturur. Bazen Newton kuramının tutturduğu kadar kaçırıldığının da olduğu gerçeği rahatlıkla unutuluyor. Leverrier'in bir başka bilinmeyen "gezegen" Vulkan'ı Merkür'ün hareketlerinden yola çıkarak arayışının sonuçsuz kaldığını anımsayalım. Kısacası, Newton'un yerçekimi yasasının güneş sisteminin içinde tüm pratik amaçlar için doğruya yakın öngörüler yaratan son derece etkin bir araç olurken aynı şeyin cisimlerin hareketini gerçekten "açıklamada" başarılı olamadığı ileri sürülebilir. Gerçekte, on dokuzuncu yüzyılda Mach ve Poincaré'yi tüm bilimsel kuram ve varsayımların sadece doğal olayların yoğunlaştırılmış tasviri olduğunda ısrar etmeye yönelen bu gibi düşünceler olmuştu. Onlara göre, bilimsel kuram ve varsayımlar kendi içinde doğru ya da yanlış değil ancak basit olarak deneysel bilgiyi depolamak için araç olan bir anlaşma niteliğindedir ve onun değeri münhasıran ekonomik düşünce ilkesiyle belirlenecekti. Bugünlerde konvansiyonalizm metodolojisi denilen de işte budur.

Öngörünün son derece sistematik ve kesin doğrulara sahip bir kuramdan çıkarılmış bile olsa açıklama anlamına gelmeyeceğini söylemek için bir eksik yoktur. Ancak bunun tersi için ne denir: herhangi bir öngöründe bulunmadan bir açıklama sağlayabilir miyiz? Yanıt kesinlikle *açıklamadan* ne anladığımıza bağlıdır. Bu buraya kadar dikkatle kaçtığımız bir sorudur. Kelimenin en geniş anlamıyla açıklamak Niye? sorusunu yanıtlamaktır. Gizemli ve tanınmayı, bilinen ve tanıdık bir şeye indirgeyerek "İşte, bu böyledir!" şeklinde bir hayret ünlemi yaratmaktır. Konuşulan dilin bu kadar geniş kullanım haliyle kabul edilecek olursa hayret uyandırmakla birlikte konusu alanına giren olay sınıfları hakkında hiç öngörü yapamayacak bilimsel kuramlar vardır. Genel görüşü eleştirenler tarafından sıklıkla söz edilen (örneğin, Kaplan, 1964, ss. 346-51; Haré, 1972, ss. 56, 176-7) Darwin'in evrim kuramı bunun önde gelen bir örneğidir. Darwin'in kuramı yüksek derecede uzmanlaşmış biyolojik biçimlerin daha az uzmanlaşmış olanların devamı olarak geliştiğini açıklamayı amaçlar. Bu gelişme çoğalma kapasitesini en üst düzeye çıkarmak için işlev gören doğal seçim süreci yardımıyla yapar. Ne var ki, bu gelişme sürecini açıklarken daha üst düzeydeki hangi biçimlerin hangi tekil çevre koşulları altında ortaya çıkacağını belirtmeksizin gösterir.

Eleştirmenlerin söylediğine göre, Darwin kuramı evrim süreci gerçekleşikten sonra olanlar hakkında çok şey anlatır ancak evrim sürecinden önce neler olduğu hakkında çok az şey anlatır. Sorun sadece Darwin kuramının doğal eleme işleyişi için gereken başlangıç koşullarını ifade ede-